

BRUTOVSZKY GABRIELLA

„EMBERISMERETI FELKÉSZÜLTSGÜNK LEGYEN EGYENÉRTÉKŰ...”

INTERJÚ CSICSAY ALAJOS ÍRÓVAL, NYUGALMAZOTT PEDAGÓGUSSAL

Csicsay Alajos, azaz Lojzi bácsi több mint negyven évig volt aktív pedagógus, 20 éven keresztül iskolaigazgató Párkányban, talán az egyik legnehezebb időszakban. A Katedra Társaság első elnökeként hat évig töltötte be ezt a funkciót, közben pedig számos könyve, írása jelent meg, ma is aktív író. A Katedra folyóirat olvasói havonta találkozhatnak olvasmányos, ismeretterjesztő cikkeivel a „Gaia ruhája” című rovatban. Az interjúban pedagógiai tevékenységeiről, ars poeticájáról, az írásról és a további terveiről kérdezzük Lojzi bácsit.

■ Ön kémia-biológia–munkára való nevelés szakos tanár, az egész életét a katedra mögött töltötte. Miért döntött a pedagógiai pálya mellett?

■ Erre a kérdésre a válaszomat egy bevezetővel kell kezdenem. Én az első Csehszlovák Köztársaság utolsó évének elején, 1938-ban születtem, egy kis tájegység, Csilizköz egyik isten háta mögötti falujában, Csiliznyáradon. 1944. szeptember elsején kezdtem el iskolába járni, akkor, amikor a háború már a vége felé közeledett. Egy tanterembe zsúfolódott be a falu összes iskolaköteles gyereke, elsősöktől a nyolcadik osztályosokig. Az iskolának eredetileg két tanítója volt, de az egyiknek be kellett vonulnia katonának. El is esett szegény, „valahol Oroszországban”. Ezért kerültem én hatévesen a tőlem nyolc évvel idősebbek közé, ám nem sokáig lehettem velük együtt, mert három hónap sem telt el, miután a tantermünket át kellett engednünk a frontról visszavonuló katonaságnak. De nemcsak az iskolába, hanem a lakóházakba, közénk, civilek közé is be-beszállásolták őket. Nekünk, gyerekeknek, felejthetetlen élmény volt az az egymást váltó katonák között eltöltött néhány hónap, sőt még az azokat követő esztendő is, mert amikor a magyarok elmentek, jöttek helyettük az oroszok, akik helyőrséget hagytak hátra, majd következtek a csehszlovákok, akik az úgynevezett jogfosztottság éve alatt a csehországi deportálást, illetve a lakosságcserét felügyelték. Hosszú hónapok teltek el úgy, hogy sötétedéstől virradatig az utcára sem volt szabad kimenni. A háború elültével a falvak határai tele voltak szétszórótt robbanószerekkel. Hiába tiltották a felnőttek, mi, gyerekek, ha rájuk akadtunk, óhatatlanul játszani próbáltunk velük. Bizony sérülések is történtek, de halálosak csak a szomszéd faluban, Szapon, ahol egy csapat gyerek közül ötöt darabokra tépett, egyet pedig súlyosan megsebesített egy taposóakna. Mi, akik épségben vészeltük át azt az időszakot, vígan éltük világunkat. Nem kellett iskolába járnunk, három évig tartott a vakáció. Kilenc évesen lettem újra első, de már a szlovák iskolában, mert a magyar iskolákat szerte Szlovákiában csak 1950-ben nyithatták meg újra. Ötödikes koromig a szülőfalumban tanultam, az alapiskola felső tagozatát viszont már Csilizradványon végeztem el.

A pedagóguspályát nem én választottam, hanem a társadalmi körülmények sodortak rá. 1953–54-ben már nem volt elég az általános iskolát elvégezni, hacsak az illető nem töltötte be előbb az iskolaköteles korát. Voltak tőlem pár évvel idősebb barátaim, akik csupán 3, 4, 5 elemi végeztek, de a nyolcadikig sem juthattak el mindenki. Radványon, amikor a továbbtanulás került szóba, egyik gyerekkori pajtásom, Hölgye István azt mondta nekem: „– Menjünk Pozsonyba pedagógiára! – Az micsoda? – kérdeztem tőle bambán. – Nem tudod? Tanítóképző.” Én oda jelentkeztem, majd az érettségivel végződő szak-középfelsőiskola után egyszerű tanító lettem. Azonban az itt tanuló fiatalok nagy részének ez az iskola egyfajta csapdát jelentett, mert akik elvégezték, csak nehezen juthattak be a főiskolára, mivel nem javasolták őket. Tehát engem sem. Ám a háború utáni magyar iskolák még évtizedekig tanítóhiánnyal küzdöttek. Hogy kezdetben kik működtek bennük? Azok, akik a tanítást vállalták. A feltétel az volt, hogy legalább nyolc elemijük legyen. Az újonnan megalakított Csemadok jóvoltából szerveztek számukra hathetes, később hosszabb ideig tartó tanfolyamot. Ugyanis a két háború közötti tanítók és tanárok közül mindössze 110-en maradtak meg Szlovákia magyarok lakta területén. A szülők pedig egyszerűen több mint 35 ezer gyereket írtattak át szlovákból magyar iskolába. Tehát én és az iskolatársaim, kb. ezren, a magyar iskoláknak már mint szakmailag képzett, első pedagógusnemzedékéhez tartoztunk. Az 50-es években a tanítóképzéssel párhuzamosan folyt Pozsonyban a Komenský Egyetemen a kétéves általános iskolai és a négyéves középfelsőiskolai tanárképzés is. Az első nagy kihívás volt nekünk, képzetteknek, hogy ne csak megtartsuk az említettek által megnyitott magyar iskolákat, hanem vonzóvá is tegyünk azokat. Esténként a felnőtt lakosság körében énekkarokat, színjátszó- és néptáncsoportokat vezettünk, előadásokat tartottunk.

Az első képesítésem megszerzése után, 1958-tól öt éven át alsó tagozatos tanító voltam. Közben eltelt három mozgalmas év, melyek letelte után 1961-ben jelentkezhettem az újonnan megnyílt nyitrai főiskolára. Azonban nem arra a szakpárosításra

| Csicsay Alajos

| Csicsay Alajos a Pro Urbe díj átadásán (Fotó: Buchlovics Péter)

felvételizhettem, amire akartam (magyar-történelem szakos szerettem volna lenni), hanem kémia-biológiára, mert annak az iskolának, amelyikben tanítottam, csupán ilyen szakos pedagógusra volt szüksége akkor. A továbbtanulásomat a feletteseim csak abban az esetben voltak hajlandók támogatni, ha ezt vállalom. Akkoriban Nyitrán, mint minden főiskolán az országban, a pedagógusokat három tantárgy tanítására készítették fel. A harmadik a munkára nevelés volt, ami vagy műhelymunkát, vagy kerti munkák gyakorlatot jelentett.

■ Kik gyakorolták Önre a legnagyobb hatást pedagógusként?

■ Az úgynevezett kerti munkák tanáraink közül kiemelném Göbö tanár urat, aki a gyümölcsfeldolgozó üzemektől kezdve a növénynevelő állomáson át a vágóhídig, mindenhová el-, vagyis bevitt (alighanem beprotezsált) bennünket. Kémia tanáraink is kitűnők voltak, de mi tagadás, a biológia állt hozzám legközelebb. Előtte is voltak jó tanítóim és tanáraink, viszont a biológiai tanszéken találkoztam igazi tanáregyenlőségekkel. Közülük Öllös Árpád és Stollár István nevével húzom alá, mert ők kedveltették meg velem a természettudományokat olyannyira, hogy sikerült a gondolkodásmódot majdnem teljesen át kódolniuk. Később Bertók Imre központi tanfelügyelő által hagytam magam rábeszélni, hogy a doktori (PaedDr.) rigorózus vizsgára jelentkezsem. E vizsgán derült ki, hogy itt szlovákul kell vizsgáznom, míg a főiskolát magyarul végezhettem el, és a szaktantárgyaimat is magyarul tanítottam.

■ A tantárgyait tekintve mit tartott a legfontosabbnak? Mi volt a tanári arc poeticája?

■ Két pedagógiai „jogosítvány” megszerzése után is azt kell mondanom, hogy mind pedagógiából, mind pszichológiából – nemcsak én, hanem az egész nemzedékem – a legkevesebbet kaptam. Ugyanis az 1950-es, 60-as években nálunk ilyen témájú igényes szakirodalomhoz egyáltalán nem lehetett hozzájutni. A pozsonyi képzőben, az egykori ottani képzőből megmaradt egyetlen tanárunk, Zsibrita Lajos, már akkor is idős ember volt. Az ő kizárólagos érdeme, hogy megtanított bennünket a tanítási órákra írásban (is) felkészülni, azaz előkészületeket írni. Azt ugyan nem mondta, amit sokkal később Lénárd Ferencről önszorgalomból sajtótírtam el, hogy a tanárnak az előkészülete olyan legyen, mint a karmesternek a partitúra: nyújtson neki biztonságot, hogy a magyarázatai ne váljanak parttalanná, útbaigazításai legyenek pontosak, helyesek, miközben azért improvizálhat is, de minden óráján állandóan semmi esetre sem. Meg kell vallanom, engem Lénárd Ferenc ébresztett rá, helyesebben tudatosította bennem, hogy mi határozza meg a pályánk szakmai jellegét, még inkább az értékét. Az, hogy mind a szaktantárgyi, mind a pedagógiai, pszichológiai, újabban humánológiai felkészültségünk legyen egyenértékű.

A diplomamunkám témáját az imént említett egyik biológiai tanárom jelölte ki nekem. Árpád azt mondta: „magának gyakorlati munkát kell adnom. Záródolgozatát a szitakötőkről írja meg!” Ezt azonban otthon, íróasztal mellett ülve nem lehetett „összegereblyézni”. Azért sem, mert Brehmtől *Az állatok világának* hat kötetes kiadásán kívül más forrásanyag nem állt rendelkezésemre. Egy éven át, koratavasztól késő őszig a tanítás utáni időmet lepkehálóval a kezemben, kint a vízenyős réteken, tavak mellett vagy rajtuk, ladikon és kanálisok mentén, vízben tapicskolva töltöttem. Ha megláttak a falusi öregek, igen furcsán tekintettek rám, mert azt hihették, megkerültem.

■ **Vannak olyan diákjai és kollégái, akikre különösen büszke?**

■ Az egyik nagy magyar alapiskolának voltam két évtizeden át az igazgatója, annak, amelyik az én vezetésem alatt, ezt joggal állíthatom, az 1980-as években – épp akkor, amikor a magyar iskolák ellen adáz harcokat hirdettek meg – élte a virágkorát. Ekkor tanulók száma meghaladta az 1270-et. Tíz év alatt, azóta, hogy átvettem az iskola vezetését, a duplájára emelkedett a tanulók létszáma. Főleg annak köszönhetően, hogy az iskola kulturális tevékenysége is jócskán fellendült. Ebben rejlett a mi titkunk. Hogy ezt milyen mostoha körülmények között bírtuk elérni, az nem fér bele egy röpké beszélgetésbe. Az akkori körülményeinknek az oka viszont egyetlen mondatba is belesűrítendő. A párkányi iskolát, nyers kifejezéssel élve, meg akarták fojtani. A lényeg az, hogy ezt nem sikerült megvalósítani, az azóta Ady Endre nevét viselő alapiskola Dél-Szlovákiának ma is a nagy iskolái közé tartozik. A pedagógusok száma az említett időben 70 körül mozgott. Ráadásul a 35-40-es létszámú osztályoknak csak a fele fért el az alig húsz éve felépült 18 tantermes épületbe. Már ez is, illetve a fél évszázadig romokban hagyott Mária Valéria híd is világosan tanúskodik róla, hogy mi volt a politikai hatalom sanda szándéka Párkánnyal. Ám nekem azt a problémát kellett megoldanom, mikor és hol tanulhat a főépületből kiszorult rengeteg kis tanuló. Délután semmi esetre sem, mivel nem épültek még fel a lakótelepek, a közéjük tervezett iskola épülete sem. Hát járjanak szlovák iskolába! Azt pedig ne! A saját felelősségemre „visszahordattam” őket a körzetesített falvak üresen maradt rozoga iskoláiba, pontosabban a helybelieket kint hagytam, s az osztályaikat pedig feltöltöttem párkányiakkal, hogy meglegyen az előírt létszám. Viszont az összes elsősnek a főépületben kellett tanulnia. Ezekre a húzásokra írásos engedélyem nem volt, amit senki sem tudhatott meg, még a helyetteseimnek sem mertem megmondani. Az újságíróknak meg főképp nem. Nekem az volt a fontos, hogy az „ötletemet” mind a szülők, mind a kollegák elfogadták, a gyerekek meg élvezték a buszozást, de kiváltképpen a tágas iskolaudvarokat, melyeken a szünetek alatt kifutkározhatták magukat. Évtizedeken át nemcsak a saját tantárgyaiban elért eredményekért, hanem minden ránk bízott gyerekek a biztonságáért (testi épségéért, higiéniai körülményeiért) személyesen feleltem. Életem végéig hálás vagyok azoknak a kolleganőknak, kollegáknak, akik akkor olyan lelkiismeretes munkát végeztek, aminek az eredménye lett, hogy a rengeteg tanítványainkból, nem túlzás, az ország legtávolabbi tájaira is jutottak. Sőt Új Zélandtól Ausztrálián át Kanadáig is sok helyen megtalálhatóak. Sokan ma kitűnő pedagógusok, óvónőktől kezdve az egyetemi oktatókig, hivatásos kutatók (például egyikük, aki az alapiskolától az egyetemi államvizsgájáig, Szlovákiában magyarul tanult, most az egyik szlovák egyetemnek a rektora), több mint tíz orvos (egyikük épp a mi házi orvosunk) és ki tudná megmondani, hány tanulónból lett mérnök. Akad közöttük író, költő, zenetanár, képzőművész, szakképzett koreográfus, például az Ifjú Szívek Táncszínház művészeti vezetője. De ne feledkezzünk meg a sok sikert elért kitűnő sportolókról se. Ám nemcsak annak örülök, ha valaki a szellemi életben vagy a sportban sikeressé vált, hanem ha valamilyen ipari szakmában vált megbízható, keresett szakemberré. Hogy milyen fokú a pedagógus(ok) munkájának a sokat emlegetett színvonala, azt hiába akarná bárki is azon melegeben lemérni, az csak évek, évtizedek múlva mutatkozik meg.

Az én kollégáimnak zöme élete végén tiszta lelkiismerettel hajthatta fejét örök nyugalomra. Hiszem, hogy én is így leszek a feleségemmel, ha majd ránk kerül a sor. Ő is tanító volt, fiunk, Károly és a felesége, Mezőlaky Sarolta, sőt az egyik unokánk, Bence szintén pedagógus, pontosabban nyelvtanár. Nejem lánykori neve Pathó Aranka, annak a Pathó Károlynak az egyik leánya, aki a Csemadokot mint életképes szervezetet 1949 őszén és a következő év folyamán 30 ezer taggal az útján elindította. Arankával még a tanítóképzőben találtuk meg egymást, majd 1960-ban összeházasodtunk, s immár 63. éve éljük együtt az életünket. Én, mi tagadás, lobbanékony, alighanem szangvinikus típus vagyok, ő megfontolt, türelmes, higgadt. Nekem rengeteget kellett bújni a szakirodalmat, hogy a hiányosságaimat pótoljam, elméleti ismereteimet gyarapítsam. Meg azért is, hogy a legtöbbször nem önként vállalt feladataim, főleg az iskolavezetői (szervezői) beosztásaim elvárásainak eleget tudjak tenni. 28 évesen lettem 5 évig igazgatóhelyettes, de ebből csak egy évet töltöttem Párkányban, amikor 33 éves fejjel a korántsem pályázat útján nyert posztra kineveztek. Velünk kezdettől fogva a járási és a kerületi iskolaügyi osztályok rendelkeztek. Ők helyezgettek bennünket ide-oda és neveztek ki különböző beosztásokba is, hasonlóan, mint a püspökök a papokat, vagy a katonákat a parancsnokságaik. Feleségem, mintha eleve tanítónak született volna, szinte minden feladatát kitűnően el látta. Nem olvasott annyi szakkönyvet, folyóiratot, mint én, talán csak szépirodalmat többet, mégis iskolánknak a legjobb pedagógusai közé tartozott. Ezt nemcsak én, a férj és az igazgató vettem észre, hanem a szülők és a kolleganők, meg persze a gyerekek is, akikkel a falvakba kijárt. Mindenkihez barátságos és segítőkész természete révén szerették és ma is szeretik őt az emberek. Nélküle én, sem mint igazgató, sem mint közéleti ember, de még mint tollforgató is, felét sem tudtam volna elérni. Sok száz cikkemnek, az eddig megjelent 16 önálló kötetem szövegének és egyéb munkáimnak a zömét, mivel sokáig kézzel írtam, ő gépelte le. Közben ő kellett, hogy legyen az első „olvasó szerkesztő”. Még ma is az. Ha olyan társaságba kerültünk, amelyikben azt meg lehetett engedni, tréfásan úgy szoktam bemutatni, hogy ő az én titkárnőm.

■ **Az Ön neve minden Katedra-olvasó számára ismert, hiszen rendszeresen publikál a folyóiratba, közíróként is ismert. Mikor és miért kezdett el publikálni? Mely írásai állnak a legközelebb a szívéhez?**

■ Már kamaszkoromban rendszeres könyvolvasó lettem és az vagyok mindmáig. Aki ismer, azt is tudja, hogy szenvedélyes olvasó vagyok. 17 éves koromban kezdtem kacérkodni az írással, tehát nem véletlen, hogy a főiskolán irodalmat és történelmet szerettem volna tanulni, de mint említettem, nem engedték meg. Az első írásaim 40 éves koromban jelentek meg a szlovákiai magyar lapokban, dátum szerint 1978 őszén. Azóta megszakítás nélkül írok. Azt nem tudnám megmondani, melyik írásaim állnak hozzám legközelebb, nyilván a legfrissebbek, illetve azok a témák, témakörök, amelyekkel éppen foglalkozom. Eleinte a szépírók közé szerettem volna besorakozni, udvarias biztatásokat is kaptam, főleg az idősebb íróktól, Dénes Györgytől, Dobos Lászlótól, Duba Gyulától. Ő szólított meg, hogy a lapokban megjelent írásaimból válogassak össze egy kötetre valót, és adjam le a Madách Könyvkiadónak. Kicsit félve kopogtattam be hozzájuk. Aztán 3 év múlva került sor az első könyvem megjelenésére. Ennyi volt akkor a lefutási idő. Egyszer az említettektől jóval fiatalabb Varga Erzsikének panaszkodtam, mennyire hiányzik nekem a mélyebb irodalmi műveltség, mire ő azt felelte, meglátod, egyszer mint írónak jól jön majd neked, hogy magabiztosan tudsz mozogni mind a természettudományok, mind a humántudományok, művészetek

| Csicsay Alajos a Pro Urbe díj átadásán (Fotó: Buchlovics Péter)

területén. Ebben az egyetlen mondatával Szeberényi Zoltán erősített meg, amikor az egyik irodalomtörténeti munkájában velem kapcsolatban a következőt jegyezte meg: „Csicsay irodalmi tevékenységének fontos részét képezi az igényes ismeretterjesztés, a szépirodalom eszközeivel végzett tájékoztatás”. Pedig akkor még mindössze 4 kötetem látott napvilágot.

Sok lenne csak felsorolni is, hogy mi mindent írtam, részben felkérésre, részben önszántamból. És közben civil szervezetekben, közéleti szerepeket is el kellett látnom. A Csemadoknak különböző szinteken voltam a tisztségviselője, 19 éven át az Országos Választmány tagja, már nyugdíjasként a járási elnöke. A magyar pedagógusok szövetsége (SZMPSZ) elnökségében a Szakirodalmi és Publicisztikai Bizottság elnökének választottak meg, majd a Hodossy Gyula által alapított Katedra folyóirat (amibe rendszeresen írok) „háttérintézménye”, a Katedra Társaság (első) elnökének a feladatkörét 6 éven át láttam el. A benne szerepet vállalt kollégákkal kidolgoztunk egy iskolai reformtervezetet, amit Gyula lefordított szlovák nyelvre és az akkori szlovák parlament minden képviselőjének eljuttatott az asztalára. Hogy mi lett ennek a visszhangja, az szintén nem fér bele a beszélgetésünk terjedelmébe. Csak annyit jegyeznek meg, hogy a magyar képviselők sem akkor, sem később figyelemre sem méltatták.

■ Mostanában mivel foglalkozik? Mik a további tervei?

■ Hogy mivel foglalkozom ma? Csak egy szóval felelek: írok. Mint említettem, 41 évig voltam gyakorló pedagógus, és most már 45 esztendeje mondhatom magam írónak. Sokszor visszhangzik a fülemben a kérdés, amit annak idején egyes „nagy” írók néha lekicsinylően kimondtak: „Csicsay is író”? Az is eljutott hozzám, hogy véleményük szerint nem illetem és még ma sem illek bele a „kánonba”. Mi tagadás, eleinte bántott, most már nem érdekel. Az viszont fáj, hogy látnom kell, hová jutott az itteni (ha nem szlovákiai magyar, hát legyen regionális) irodalomnak a nem kevés hányada. Írók ugyan vannak, talán még sokan is, de hová lettek az olvasók?

Mik a további terveim? 85 éves korában milyen tervei lehetnek az embernek? Amíg az öregkori elbutulás nem vesz erőt rajta, mondja ki bátran a véleményét. Ha író, írásban. Ám amikor az írásaiban bizonytalanná válik, úgyis leállítja.

■ Köszönöm a beszélgetés! Sok erőt, jó egészséget és további lendületes munkakedvet kívánok!